

SPORENE FRA FORTIDEN

2009



Dagliglivets kulturminner s. 2-3 **Digitalt fortalt s. 8-9** Kulturminneløypa s. 20-21

Velkommen til Kulturminneåret

Miljøverndepartementet og Kultur- og kirke departementet ønsker velkommen til Kulturminneåret 2009. I år skal vi samle hele vår kulturarv til ett rike. Vi ønsker å gi folk over hele landet opplevelser gjennom mangfoldet av kulturminner som omgir oss.

Dagliglivets kulturminner er hovedtema for kulturminneåret. Det er mye i vår hverdag som også kan være kulturminner. I bladet presenterer vi eksempler på kulturminner som kan vekke ettertanke. Kan en oljeplattform være et kulturminne? Kan en grabb fra en gravemaskin være et kulturminne?

Hva er et kulturminne? Kulturminneloven definerer kulturminner som alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø. Loven dekker med andre ord det meste. Men ingen ting er et kulturminne i seg selv, det er bare et kulturminne når det har mening for noen. Kulturminner blir levende når vi har kjennskap til mytene, minnene og beretningene om gjenstandene som omgir oss.

Nidarosdomen er fredet og et offentlig kulturminne fordi mange opplever det som viktig. Bestemors kakeoppskrift gir mening fordi den forteller en historie som betyr noe for deg. Kulturminner har mange forskjellige roller, men gir uansett mening til dem de angår. Kulturminner bidrar til å styrke fellesskap og identitet. De er kilder til kunnskap om vår fortid, gir mening til vår nåtid og er viktige kompass mot fremtiden.

Norge har opplevd påvirkning utenfra til alle tider. I dagens mangfoldige Norge vil

mange minner være knyttet til andre land og kontinenter. Polske, svenske og pakistanske bestemødre kan ha noe til felles, men neppe kakeoppskriftene. Vi har derfor lansert temaet «Kulturminner på vandring» som en del av Kulturminneåret.

I Kulturminneåret oppfordres du til å finne ditt personlige kulturminne og dele din fortelling med andre. Vi har alle noe å bidra med. Det er særlig viktig at vi slipper til barn og unge fordi det er de som skal ta kulturarven med videre inn i fremtiden.

Frivillige organisasjoner gjør en uvurderlig innsats for å holde kulturarven levende. I løpet av året vil hundrevis av arrangementer over hele landet vise den rike kulturarven vi har i Norge. Norges kulturvernforbund, som er en sammenslutning av frivillige organisasjoner, har fått ansvaret for gjennomføringen av Kulturminneåret 2009. Det er et mål at alle som arbeider med kulturminner i offentlig eller privat regi skal finne nye måter å samarbeide på som kan bidra til å styrke kulturarven vår.

Følg med på www.kulturminneaaaret2009.no, her kan du delta i prosjekter og skaffe deg oversikt over årets mange aktiviteter. Her kan du finne arrangementer nær ditt hjemsted som kan gi deg gode opplevelser og nye inntrykk.

Godt kulturminneår!
Erik og Trond



Erik Solheim

Trond Giske

Dette er et utgiverbilag for Kulturminneåret 2009.
Utgiver: Kultur- og kirke departementet og Miljøverndepartementet

For spørsmål om innholdet:
Ketil Frøland, Kultur- og Kirke departementet
Eirik Trygve Bøe, Miljøverndepartementet

www.kulturminneaaaret2009.no



KULTUR- OG KIRKEDEPARTEMENTET
MILJØVERNDEPARTEMENTET

Dagliglivets kulturminner

Kulturminner er mer enn stavkirker og historiske gjenstander. Det er alt som skaper vår felles hukommelse. Kulturminneåret 2009 skal trekke frem de nære og kjære historiene slik at vi kan se mangfoldet i vår felles kulturarv på mange nivåer.

Det er lett å henge seg opp i viking-skipene, praktbyggene og de flotte gjenstandene når vi snakker om og tenker på kulturminner. Hensikten med Kulturminneåret 2009 er at du og jeg skal få et nært forhold til kulturminner. Derfor er mottoet for Kulturminneåret 2009 *Dagliglivets kulturminner*.

– Livet består av mye mer enn de store begivenhetene. Også hverdagene etterlater seg spor og minner. I et personlig perspektiv er det kanskje ikke finanskrisen som vil stå igjen som det viktigste fra sist høst. Vi er opptatt av at det som kan synes lite og ubetydelig kan oppleves som et personlig monument i den enkeltes sammenheng. Derfor ønsker vi også å få frem de immaterielle minnene, med andre ord de historiene som kan gi kulturminnene relevans i vår hverdag. Historien har mange fasetter. I tillegg til de fysiske bygningene og gjenstandene er det like viktig å ta vare på kunnskapen om arbeidsprosessene og håndverksteknikkene, historien rundt de sosiale forhold – ja endog eventyret, sier en engasjert Sidsel Hindal.

Temaet spenner vidt

Sidsel Hindal er prosjektleder for Kulturminneåret 2009. Hun brenner for saken, og engasjementet deler hun med medlemmene i de 19 frivillige organisasjonene som er samlet i Norges kulturvernforbund. Organisasjonen har fått hovedansvaret for gjennomføringen av kulturminneåret.

«Dagliglivets kulturminner» er et tema som favner vidt. Det rommer alt fra Kong Haakons mansjettknapper til bestemors strøpestoppesopp og den røde telefonkiosken på hjørnet. 2009 er året da du

kan lytte til de små, fascinerende historiene som dagliglivets kulturminner forteller. Og det er året da du skal få oppleve at Norge ikke har én kulturarv, men mange.

– Kulturminneåret skal trekke frem de store fellesskapsverdiene, men det skal også dreie seg om de nære historiene. Hver enkelt ser ting på sin måte og ut fra sine forutsetninger. Vi ønsker å ta tak i og ikke glemme konfliktene. Det er bare ved å snakke om dem og prøve å forstå dem at vi kan forsones. Derfor ønsker vi å slippe til så mange stemmer som mulig, også de som tradisjonelt har vært skjult og er blitt vurdert som «mindre viktige», sier hun.

Kulturminner skaper identitet

Sidsel Hindal er opptatt av å engasjere flest mulig. Dette skal ikke være et år bare for museene, historikerne og ekspertene. Ved hjelp av Kulturminneløypa kan du bli kjent med ulike historier både i nærmiljøet og på et nasjonalt plan. Og vi kan gå på oppdagelsesferd i fortiden og fortelle om det vi vet eller kanskje finner ved hjelp av verktøy som Digitalt fortalt. Ulike nivåer skal trekkes inn, folk skal kobles sammen og historier skal føyes inn i en vev av historie- og kulturforståelse.

– Til syvende og sist dreier det seg om å bygge identitet og å fortelle de mangfoldige historiene. Vi håper kulturminneåret vil få frem bredden i det norske samfunnet, enten den som forteller det har sine røtter på et lite sted, i hovedstaden eller i en landsby i Pakistan. Alle er vi opptatt av vår egen historie på en eller annen måte. Kulturminneåret 2009 gir muligheten til å finne ut og lære mer, avslutter prosjektlederen.



+47 69 20 40 20
Vålerveien 159 | 1599 Moss
www.markedsmedia.no



prosjektledere: Torgeir Dahl, Mob: 473 95 507
torgeir@markedsmedia.no

tekst: Lars Elton, Elton – journalistikk & kritikk
Kjell Jørgen Holbye side 19

Bent Omdal, Mob: 412 89 777
bent@markedsmedia.no

grafisk form: Johnny Thoresen, Markedsmedia
trykk: JMS Tryck
repro: JMS Repro



MANGFOLD: Kulturminner spenner vidt: Fra dorull-dukken via (tidlige) mobiltelefoner til idrettsminner som Skuibakken i Bærum. Idretten er flink til å ta vare på pokalene, men sportsarenaene blir ikke tatt like godt vare på. Skuibakken gikk ut på dato med V-stilen. Nå skal den fredes.



SANDNES.

Enerett Ingvald Dahle.

DAGLIGLIVETS KULTURMINNER: I 1922 var det livlig torghandel i Sandnes. I dag har livet på torget skiftet karakter. Denne typen hverdagsminner er blant de mange tingene Kulturminneåret ønsker å minne oss om.

Fotokreditt:

Side 1: Norsk Telemuseum Side 2-3: Marion Haslien, Norges kulturvernforbund, Norsk Telemuseum, Marte Oftedal/Riksantikvaren, Fotograf Ingvald Dahle/Mittet/Riksantikvaren Side 4-5: Marion Haslien Side 6-7: Entra Elendom Side 8-9: Fotograf Wilse/Oslo Museum, Nasjonalbiblioteket, Fotograf Szacinski/Oslo Museum, Ina Winther Åshaug Side 10-11: Bård Løken, Hanne Tjørn Side 12-13: Øyvind Hagen/StatoilHydro, StatoilHydro, Norsk Oljemuseum/Total ESP Norge, Norsk Oljemuseum/Husmo-foto Side 14: Samfoto, Forsvarsbygg Side 15: Bård Langvandslien/Riksantikvaren, Marte Oftedal/Riksantikvaren, Birger Lindstad/Riksantikvaren, Hans Olav Stegard/Riksantikvaren, Mette Eggen/Riksantikvaren Side 16: Statsbygg, Trond Lillebo, Trond Isaksen, Eivind Tellefsen, Jiri Havran Side 17: Norsk Kulturarv, Hvalfangstmuseet Side 18-19: Norsk Motorhistorisk Forening, Trøndelag Fylkeskommune, Trondheim Kommune, Åse Bitstul/Riksantikvaren, Marion Haslien Side 20-21: Bård Løken, Mittet/Riksantikvaren, Dagny Stuedahl Side 22-23: NIKU, Klaus Olesen, Kystverket Side 24: Statens Vegvesen, Håkon Aurlien

Om kulturminner i er

Kulturminnene er nærmere enn du tror. Statsrådene Trond Giske og Erik Solheim leder departementene som står bak Kulturminneåret 2009. Det de er opptatt av er at folk flest skal få gode opplevelser.

Det var da Trond Giske skulle fortelle sin femårige datter om kassettsamlingen hans at han forstod hvor fort utviklingen går og hvor nært kulturminnene er vår egen hverdag. Hun syntes – selvfølgelig – at kassettbånd var en latterlig måte å ta opp musikk på.

– Det å bruke kassettpilleren og ta opp fra radio og plater har jo helt gått ut på dato. Hun er jo vant til I-pod og digitale medier, og hun kunne ikke forstå vitsen med å bruke en kassettbåndspiller. Min ungdomstid er blitt historie, og hele konseptet med kassettbånd er blitt et hverdagskulturminne, forteller Trond Giske.

Mange involvert

Arbeiderparti-politikeren blir ganske entusiastisk der han sitter i en sofa på Dovrehallen sammen med statsrådskollega og SV-politiker Erik Solheim. Sammen har deres to departementer ansvar for Kulturminneåret 2009. Da vi spør om organiseringen og samarbeidet mellom Kultur- og kirke departementet og Miljøvern departementet er Erik Solheim raskt på banen:

– Folk flest er ikke interessert i byråkrati. Vi samarbeider kjempebra og vi gjør hverandre gode, men målet er jo at folk skal få opplevelser og lære mer om den kulturen vi er en del av og som alle er med på å bygge. Mange institusjoner er involvert i Kulturminneåret, og Miljøvern departementet har ansvar for den fysiske kulturarven mens Kultur- og kirke departementet tar seg av formidlingen. Det at vi kobler de to tingene er fint, sier han.

– Men det er de frivillige organisasjonene som utgjør hele forskjellen. Deres deltagelse i Kulturminneåret er helt avgjørende for å få dette til. Det er der vi finner folk med engasjementet og kjærligheten til de tingene vi og mange med oss ønsker å formidle. Det er de som polerer sine gamle biler på vårparten, alle som holder husflidstradisjonene i hevd og de mange som er engasjert i lokale historielag – alle disse og flere til bygger og vedlikeholder den kunnskapen som samfunnet er avhengig av. Ett eksempel er det jeg opplevde da jeg gikk Pilegrimsleden i sommer. Ved Ringeby passerte vi

et sted der de utvant jernmalm i middelalderen. Jeg ville aldri sett det hvis ikke en med lokal kunnskap pekte og fortalte om det. Folk med kunnskap, enten de er profesjonelle eller entusiaster, lærer oss å se ting vi ellers ikke ser, forteller Erik Solheim.

Verdifulle ressurser

– Vi trenger både profesjonelle og frivillige, sier Trond Giske. – Entusiastenes kunnskaper og engasjement skal være basert på deres egne premisser og interesser. Det viktige er at når de ønsker å gjøre en jobb skal de kunne hente kunnskap og få råd hos de profesjonelle. Dessuten er entusiaster verdifulle ressurser for institusjonene gjennom venneforeninger og andre former for praktiske bidrag. Det hjelper ikke å ta vare på gamle damplokomotiver hvis ingen kan kjøre dem. Dessuten er folk flest viktige når det gjelder å ta vare på de immaterielle kunnskapene. Det er mennesker som må fortelle historiene og demonstrere gamle håndverksteknikker, sier han.

Ett av målene med Kulturminneåret 2009 er å koble det fysiske kulturvernet med formidlingsinstitusjonene og å knytte det til folks egne historier. Trond Giskes favoritt eksempel er operafestivalen på Steinvikholmen der et fysisk kulturminne brukes som ramme for kulturopplevelser her og nå. Slik mener han at kulturarven kan levendegjøres slik at vi ikke ser på bygningene og gjenstandene som døde ting, men som en levende del av dagens virkelighet.

– Et annet mål er at folk skal se kulturminnene i sin egen hverdag. Om det er en ting de har stående på peishyllen eller noe de har på loftet eller i kjellerboden, kulturminnene er nærmere enn du tror, sier Erik Solheim.

Trond Giske påpeker at vi etter hvert har vært mangfoldige så lenge at også dette er blitt en del av kulturarven vår. Det er store regionale forskjeller i Norge, og det er viktig å verdsette særegenhetene i kulturen som er utviklet i ulike landsdeler.

Ulikhetenes kulturminner

– Vi skal også ta vare på det etniske mangfoldet. Vi har jo hatt samer og kvenner i århundrer, så det at vi de senere år

– Om det er en ting de har stående på peishyllen eller noe de har på loftet eller i kjellerboden, kulturminnene er nærmere enn du tror.



Erik Solheim



har fått store innvandrer kulturer supplerer jo bare dette bildet. Det er store ulikheter både i det nye og i det tradisjonelt norske. Alt dette kan komme til uttrykk gjennom kulturminnene, sier han.

Intervjuet med de to ministrene foregår på Dovrehallen, ett av Oslos legendariske «brune» serveringssteder med lange tradisjoner som cabaret- og konsertlokale. Det minner oss på at kulturminner finnes

n sofa på Dovrehallen



SAMKJØRT I SOFAEN: Statsrådene Erik Solheim og Trond Giske har mye på hjertet når de møtes i kulturminnet Dovrehallen for å diskutere kulturminnevern og Kulturminneåret 2009.

innen alle sektorer, og diskusjonen kan enkelt trekkes over til andre departementer.

– Vi ønsker ikke monopol på kulturminnearbeidet, sier Erik Solheim. Alle departementer kan gripe tak i dette. Ett eksempel er at de ulike statlige sektorene skal lage landsverneplaner for den bevaringsverdige bygningsmassen de eier. Dessuten er mye av denne kulturutviklingen god næringspolitikk.

– Det som er fint med sånne år er at mange mennesker jobber sammen, og at det blir stor oppmerksomhet rundt dette. Ved å formidle kulturminner på nye måter og ved å gjøre dem til en del av den lokale identiteten kan det skapes engasjement og tilhørighet. Da er det kanskje ikke så farlig at min ungdomstid allerede er blitt et kulturminne, spør Trond Giske.



Folk flest er viktige for å ta vare på de immaterielle kunnskapene. Det er de som kan demonstrere gamle håndverks-teknikker og fortelle historiene.

Trond Giske



LEPRAHOSPITALET I BERGEN ER BÅDE MUSEUM OG TIDSTILPASSET KONTORBYGG.

Historisk og attraktivt

Entra skal både skape og bevare verdier for sine eiere, kunder og omgivelser. Entras lokaler skal være attraktive. For mange er et byggs historie en attraktiv verdi, og derfor er bevaring en viktig del av Entras virksomhet.

Som ett av landets største eiendoms-selskaper har Entra Eiendom et spesielt forhold til verneverdige bygninger. Selskapet eier 49 eiendommer med ulik grad av kulturminneverdi. 22 av disse byggene enten er eller vil bli fredet. Til sammen utgjør dette over 10 prosent av selskapets eiendomsareal.

For mange er det attraktivt å jobbe i et bygg med historie i veggene. For mange leietakere gir bygningens historiske verdi en dimensjon utover de daglige gjøremålene, og de forret-

ningsmessige målene og utfordringene.

Entra Eiendom ser verdien i historiske omgivelser, og med en så høy andel fredede og verneverdige bygg er selskapet nødt til å ha et bevisst forhold til kulturminneaspektet. Derfor er Entra i ferd med å utarbeide vedlikeholdsplaner og bruksanvisninger for hvordan dette skal gjennomføres i det daglige arbeidet. Det er laget en handlingsplan for utvikling av forvaltningsplaner for vernebygging og Entra har utviklet verktøy som håndterer verneaspektet

Dette er et nettbasert system for forvaltning, drift og vedlikehold (FDVweb) der de som arbeider med forvaltning, drift og vedlikehold kan finne dokumentasjon og loggføre hva som gjøres med hvert enkelt bygg. Slik får byggene sin egen «helsejournal», samtidig som sikkerhet og sunnhetsprinsipper med hensyn til materialbruk og andre bygningstekniske aspekter kan ivaretas og spores. Tegninger, branndokumentasjon og informasjon om vernehensyn er lett tilgjengelig på FDVweben.

I tillegg har Entra sett viktigheten av å

øke kompetansen på dette området, spesielt kompetansen hos dem som arbeider med vedlikehold i det daglige. Utgangspunktet for kompetanseheving og motivasjon har vært det beste fordi folk er opptatt av å ta vare på det de omgir seg med.

Kulturminner må behandles med fornuft. Historien inneholder både nåtid og fremtid, og ved å anerkjenne det positive ved fortiden legger man også grunnlaget for å kunne bruke bygningene i fremtiden. Det beste bygningsvernet oppnår vi gjennom kontinuerlig bruk.



Trapperommet i Middelthunsgate er utsmykket av kunstneren Odd Tandberg.

Middelthunsgate, Oslo

Ekspansjonsperioden i etterkrigstidens Norge ga seg utslag i en rekke modernistiske bygg i hovedstaden. Forbildet finner vi i kontinental byggestil, og utover på 60-tallet skjøt bygninger som Høyblokken i Regjeringskvartalet, Rikstrykdeverket og Norsk Hydros hovedkontor i været. Det foretrukne byggematerialet var plasstøpt naturbetong som karakteriseres av småstein som preger overflaten.

De nevnte byggene er alle høyblokker, men da arkitektene Frithjof Lykke-Enger og Knut Enger skulle tegne for Norges Vassdrags- og elektrisitetsvesen (NVE) falt valget på en langstrakt bygningskropp som følger Middelthunsgates krumning med en elegant buet fasade. Da bygget ble innviet i 1964 var det komplett med basseng og vannfall langs fasaden. Innendørs var det integrert kunstnerisk utsmykning av Odd Tandberg, en av de ledende modernistiske norske kunstnerne.

Fra sommeren av skal bygget pusses opp for en halv milliard kroner. NVE flytter ut under rehabiliteringen, men flytter tilbake etter to år. Bygget vil bli fredet.



Leprahospitalet, Bergen

Kalfarveien 31 er et majestetisk anlegg like like ved Store Lungegårdsvann i Bergen. Det imponerende bygningskomplekset er antagelig Nordens største trebygning og ble bygget i 1857 som pleiestiftelse for «de levende døde» – de spedalske. Bygningen, som er tegnet i sveitserstil av arkitekt Hans Hansen Kaas, skulle få stor betydning for bekjempelsen av lepra.

Denne posisjonen skyldes overlege Gerhard Henrik Armauer Hansen, som i 1873 oppdaget leprabasillen. Oppdagelsen var en pionerbedrift og bidro til at en sykdom som i alle kulturer og til alle tider hadde vært preget av stigmatiserende mytologi, ble et vitenskapelig og medisinsk anliggende. Hansens internasjonale berømmelse er betydelig.

På de meste var det 279 pasienter ved pleiestiftelsen. Så sent som i 1955 bodde det fortsatt syv leprasyke mennesker her. Armauer Hansens laboratorium og kontor disponeres av Lepramuseet, og står slik han forlot det. Resten av bygningen er endret opp gjennom årene. I dag er det Medisinsk fødselsregister som leier bygget. Det drives igjen medisinsk forskning i den historiske institusjonen.



Tollboden, Stavanger

Unionsoppløsning og optimisme – det lå historie i luften da Tollboden i Stavanger sto ferdig i 1905. Bygningen ytterst på Skansekaaien er ett av oljebyens monumentalbygg, men da det ble reist var det virkelig noe utenom det vanlige i det som da var en skipsfarts- og fiskeforedlingsby. Bergensarkitekten Schak A.S. Bull skapte en egen variant av Art Nouveau der han blandet inn elementer av en nasjonal, nyromansk stil.

Hovedbygget har et ganske tungt uttrykk med høy sokkel i granitt. Hovedfasaden, som vender inn mot Vågen og torget foran Domkirken, har et symmetrisk uttrykk der granitten trekkes opp og rundt den solide tredøren som en buet inngangsportale. Bak hovedbygningen ligger et lavere pakkhus som har vært frilager for utallige hermetikkbokser og sildetønner opp gjennom årene. På slutten av 1980-tallet gjennomgikk begge bygninger en omfattende rehabilitering for å tilfredsstille tollvesenets krav til moderne lokaler. I tråd med Entra Eiendoms tro på at bruk er den beste bevaring er pakkhuset i dag omdannet til moderne restauranthus med flere bruksområder.



Havnelageret, Oslo

Havnelageret er en av Oslos virkelig monumentale bygninger, og da lagerbygningen stod ferdig i 1920 var det Nord-Europas største betongbygg. Arkitekt Bredo Berntsen hadde gitt sildegrossist Jacob Scrams drøm en form som fortsatt er uten sidestykke i hovedstadens mangfoldige arkitekturlandskap.

Scram så behovet for bedre lagringsmuligheter i en havn som var i sterk vekst. Han møtte først skepsis, men da bystyret ga sin konsesjon i 1913 hadde han alle som telte blant byens forretningsmenn bak seg. Byggingen tok lang tid fordi bygget måtte fundamenteres til fjell, noe man fant først på 20 meters dyp. Intet mindre enn 1 550 påler ble banket ned i grunnen. I 1935 fikk Havnelageret frilagerstatus. Varene kunne dermed lagres tollfritt for den perioden man ønsket, for så å fortolles ved uthenting.

På 1980-tallet var Havnelageret gått ut på dato, og Havnelageret ble bygget om til kontorer. Entra Eiendom overtok bygget i 2003 og har gjennomført en omfattende oppgradering. Om få år vil trafikken forsvinne når E18 legges i senketunnel. Nabolaget til operaen gjør området attraktivt, og Entra har planer om å åpne bygget for gjennomgang. Kanskje blir det uteservering på terrassen mot sjøen?





STADION: Slik så Frogner stadion ut i tidligere tider.



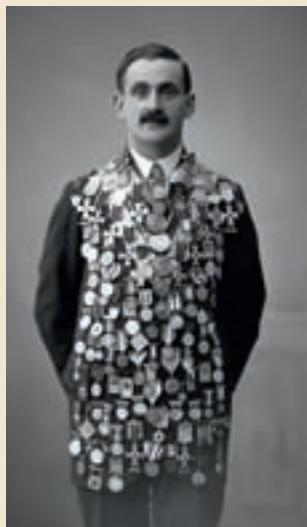
UTLØSTE MYSTERIET: Dette er albumbildet som utløste Per Olav Torgnesskars nysgjerrighet.

Hvem var Bobby?

En av historiene du finner på Digitalt fortalt er mysteriet om Bobby. I et gammelt fotoalbum fant Per Olav Torgnesskar et bilde med mange mennesker og den lett mystiske teksten «Bobby is in town». Hvem var denne Bobby, og hvorfor hadde han trukket så mange mennesker? Kunne det være Frogner stadion i bakgrunnen, og i så tilfelle kunne bildet være tatt fra balkongen i leiligheten der kameraten hans vokste opp?

Dette er spørsmål Per Olav Torgnesskar stilte seg. Han undersøkte litt, og ut fra det lille albumbildet skapte han en stor og interessant historie som knytter sammen lokalhistorie og idretts-historie: Bobby er legenden Bobby McLean, den amerikanske skøyteløperen som kjempet med vår egen Oscar Mathisen (han som er fotografert med kroppen full av medaljer) på Frogner

stadion i 1920. Ved å trekke inn kameratens balkong og sin egen oppvekstshistorie på Majorstua er det blitt en mangfoldig historie med en personlig vri.



BOBBYS KONKURRENT: Oscar Mathisen

Historiefortelle digitale mulighet

Verden er full av kunnskap, men det kan være en utfordring å finne og formidle den. Nå får både museene, arkivene, bibliotekene og folk flest et verktøy – Digitalt fortalt – som åpner for mangfoldet og gjør det enklere å fortelle nye historier.

Samlingene på våre kulturhistoriske museer, i bibliotekene og arkivene tilhører folket, både lokalt og nasjonalt. Disse institusjonene er som skattkammer å regne og inneholder et vell av unike og originale historier. Dessverre forblir mange av disse historiene en hemmelighet for folk flest. Og det er helt sikkert mange historier ute blant folk som kan bidra til å gjøre publikums opplevelse rikere. Vi ønsker at publikum skal få tilgang til denne kunnskapen og det er grunnen til at vi har utviklet Digitalt fortalt.

– Det fine med det hele er at dette også er en mulighet for deg og meg. Digitalt fortalt er viktig for museene, arkivene og bibliotekene, men det skal ikke være bare for dem. Har du en historie du vil fortelle, en gjenstand som betyr noe for deg eller et (historisk) bilde med en spesiell historie kan du bruke Digitalt fortalt til å legge ut og dele

din historie med andre. Vi tar også imot fiktive historier, og du trenger ikke være noen teknisk ekspert. Å legge ut en historie på Digitalt fortalt skal være lett. Men først må du lage historien. Det gjør du med hjelp av enkle programmer av typen Windows Moviemaker som følger med de fleste datamaskiner. Håpet er at Digitalt fortalt skal bli en database med et uendelig mangfold av historier.

Fascinerende historier

Det er rådgiver Hildegunn Bjørgen som sier dette. Det er tidlig vinter og vi sitter foran en stor-skjerm i ABM-utviklings lokaler i bygningen bak Nasjonalbiblioteket i Oslo. Beliggenheten er ikke uten betydning, for det hun skal demonstrere er en ny måte å presentere kunnskap på. Når dette leses er tiden kommet for nasjonal lansering, men det hun viser er fortsatt på utviklingsstadiet. Like fullt tar det ikke lang tid før jeg blir hektet, for her er det mye spennende å dykke ned i.

Digitalt fortalt er ABM-utviklings satsing i Kulturminneåret 2009. ABM-utvikling er statens senter for arkiv, bibliotek og museum. Bakgrunnen for initiativet er det enkle faktum at alt for mye kulturhistorisk interessant materiale er gjemt i magasinene. Heldigvis er digitaliseringen av samlingene kommet i gang mange steder. Men digitale arkivkort er en enkel form for formidling. Skal historien gjøres levende for publikum må den formidles på måter som engasjerer og snakker direkte til folk. Digitalt fortalt skaper muligheter for dette.

Geografisk bredde

Går du inn på www.digitaltfortalt.no på internett kan du finne mange spennende historier. Siden dataverktøyet er utviklet i Sogn vil det være en overvekt av historier fra Sogn og Fjordane i starten. Etter hvert vil de fleste fylker bli bredt representert som en følge av at ABM-utvikling har kurset kulturnetts medarbeidere til å ta imot den strømmen av bidrag de håper skal komme.

Det vil også bli holdt kurs i å lage digitale historier for ABM-institusjonene i regi av ABM-utvikling. I tillegg har Norges Museumsforbund fått midler til å kurse sine institusjoner i å lage historier for nettet. Digitalt fortalt er bare en liten del av en større digital satsing fra ABM-utvikling frem mot 2014 og videre inn i fremtiden. Håpet er at de digitale fortellingene skal bli et levende bibliotek for fremtiden.

Slik gjør du

Hvis du vil lage din egen historie til Digitalt fortalt kan du gå frem slik:

En digital fortelling kan være en tekst med illustrasjoner, en video, en lydfil, animasjoner, fotografier eller en netttutstilling. Fortellingene kan ta utgangspunkt i ulike typer kilder, både skriftlige og muntlige, i gjenstander og i personlige opplevelser.

Når du har funnet frem det materialet du ønsker å presentere er det lurt å forberede historien ved å skrive manuskript eller lage en disposisjon. Når du har satt sammen historien og materialet er klart kan du gå inn på www.digitaltfortalt.no på internett og klikke på Digitalt fortalt på forsiden. Her kan du registrere den digitale fortellingen med tittel, ingress, tekst, kartreferanse og stikkord.

Det er kulturnettets fylkesvise avdelinger som har ansvaret for å kvalitetssikre fortellingene og legge dem ut på det nasjonale nettverket. De skal kategorisere innholdet slik at det blir enklere å finne frem i databasen. ABM-utvikling forsikrer at det ikke vil være noen form for sensur, og at det eneste som kan stoppe et innlegg er hvis innholdet er sjikanøst.



rnes
er

PIKEN PÅ APOTEKET: Historien om voldtekten av Minda kan du finne på www.digitaltfortalt.no. Sverresborg museum har også laget en dramatisering av historien som vises for skoleelever. Bildene er hentet fra denne forestillingen.



Piken på apoteket engasjerer

Voldtekt og seksuell trakassering er noe vi ikke ønsker skal skje noen. Like fullt skjer det stadig vekk. For 121 år siden, i 1888, skjedde det med Minda. Hun ble kjent som «piken på apoteket», og alle i Trondheim kjente etter kort tid til historien. Nå er Mindas historie blitt en digital fortelling.

Sverresborg Trøndelag Folkemuseum i Trondheim bruker historien til å engasjere ungdom. For å nå et bredere publikum har museumspedagog Mariëlle Malmo laget en digital versjon av historien, som et supplement til museets dramatiseringer som tilbys til den kulturelle skolesekken.

– Vi kom over historien i en bok av Ingar Kaldal. Vi syntes den var interessant fordi den verserte i Trondheimsavisene i ett og et halvt år. Alle i byen kjente til historien om piken på apoteket på denne tiden. Historien kunne like gjerne skjedd i dag, og vi bruker

Mindas historie i holdningsskapende arbeid, sier Mariëlle Malmo.

Dramatiske historier

– I museets byavdeling har vi et flott apotekbygg som vi bruker som levende kulisser for historien om Minda. Friluftsmuseene oppstod jo for å bygge identiteten i nasjonen, og i starten konsentrerte de seg om de vakre interiørene, de fine byggene og det vakre landskapet. Men hvilke historier ble fortalt med disse valgene? Spørsmålet vi må stille er hvilke andre historier kunne de også fortelle oss? Hvilke historier henger igjen mel-

lom et byggs fire vegger? Hva skjedde på tausloftene der arbeidsfolket bodde?

Det er slike spørsmål museet vil stille med Mindas historie. Mariëlle Malmo spør om det bare er gjenstander vi skal ta vare på for fremtiden? Eller også historier og kunnskap? Holdningene til så vesentlige ting som voldtekt og seksuell trakassering må hele tiden utfordres. Museet har villet gjøre prosjektet innen trygge rammer og har derfor knyttet til seg ulike fagmiljøer for å sikre den faglige kvaliteten.

– Vi bruker digitalt fortalt til å videreutvikle materialet vårt og formidle det til folk som ikke har anledning til å komme hit. Vi skal også lage en filmversjon av Mindas historie. Museene blir ofte oppfattet som en innelukket og innesluttet institusjon. Det ønsker vi ikke å være, og dette er en utmerket mulighet for å komme i kontakt med folk og samfunn, sier Mariëlle Malmo.



- Disse industrimuseene og kunstnerne er med i «Fordums kraft – nytt liv. Industriminne i møte med vår tid»:**
- Fetsund Lenser, Fetsund – Morten Juvet
 - Sjølingstad Uldvarefabrikk, Lindesnes – Bente Knudsen Sanden
 - Klevfos Cellulose- & papirfabrikk, Løten – Jørn Rønnau
 - Næs Jernverksmuseum, Tvedestrand – Kjell Erik Killi Olsen
 - Norsk Vassdrags- og Industristadmuseum, Tyssedal – Jan Petter Skard
 - Norsk Fiskeindustrimuseum/ Neptun sildeoljefabrikk, Melbu – Kalle Grude
 - Spillum Dampsag & Høvleri, Namsos – Eli Nordbø og Hans Otto Minge
 - Norsk Trikotasjemuseum, Bergen – Maria Manuela Rodrigues
 - Folldal Gruver, Folldal – ikke avklart
 - Kistefos-Museet, Jevnaker – Hanne Tyrmi

Industriell skjønnhet

Ett av de vakreste prosjektene i Kulturminneåret 2009 går under navnet «Fordums kraft – nytt liv. Industriminne i møte med vår tid» nettopp fordi det skal skape nye opplevelser ut av historien.

Prosjektet «Fordums kraft» skal hente ti industrianlegg frem i lyset. Ved å invitere kunstnere til å gå i dialog med stedets arkitektur og miljø vil det oppstå historier som forteller noe nytt. Den kjente fotografen Bård Løken har allerede besøkt og fotografert alle anleggene, og hans flotte bilder vil bli stilt ut på Rådhusplassen i Oslo i juli og august. I utstillingsperioden vil det være ulike aktiviteter.

Prosjektleder for Kulturminneåret 2009, Sidsel Hindal, forteller at de ønsker å skape kunstneriske møter som kan gi industrianleggene en ny kvalitet.

– Prosjektet skal stimulere fortellingen om vår industrihistorie, samtidig som det skal skape undring og legge forholdene til rette for nye publikumsopplevelser. Industrien er en viktig del av vår kulturhistorie, og kunstformidler Grethe Meyer Iversen

har funnet frem til kunstnere som er flinke til å fortelle en historie, sier Sidsel Hindal.

Ett av målene med «Fordums kraft» er å skape en fortelling folk kan reise etter. Det vil derfor bli laget en digital løype som vil bli presentert under vignetten «Kulturminneløypa» på www.kulturminnearet2009.no.

SE PÅ BILDET OVER: Det er et kjent bilde av det vi liker å trekke frem ved Norges flotte natur: En vakker fjord med asurblått vann, skogkleddes fjellsider som stuper bratt ned i vannet, naken granitt og høstgule trær. Men midt i det hele stiger det røyk opp fra noen piper. Det er tettstedet Tyssedal som er bygd rundt kraftstasjonen ved Sørfjorden, nord for Odda. Kraftstasjonen ligger utenfor sentrum, men den er tettstedets viktigste kulturminne. Ved å lese landskapet kan vi forstå hvordan kraft- og industriutbyggingen har vært med på å forme omgivelsene. Men som kulturminne får kraftstasjonen større betydning når vi får kunnskap om hva den har betydning, både for menneskene som jobbet der og for samfunnet rundt. Det er en av de tingene Kulturminneåret 2009 dreier seg om.



ARBEIDERENS HISTORIE:

Kulturminnebegrepet har fått utvidet betydning. Gjenstandene og arkitekturen er viktig, men det er de immaterielle historiene, for eksempel beretningen til Tyssedal-arbeideren som betjente kontrollpanelet på bildet, som skaper engasjement.



JERNVERKSMUSEUM: Kunstner Kjell Erik Killi Olsen skal jobbe med Næs Jernverksmuseum innenfor Tvedestrand. Han er i ferd med å lage modell til en skulptur med utgangspunkt i den lille, romantiske hagen Jacob Aals kone anla da de flyttet hit etter å ha kjøpt verket i 1799. Verket hadde da vært i drift i 134 år, og under den senere Eidsvollsmannen Aals ledelse ble dette en mønsterbedrift.



TRIKOTASJEMUSEUM: Kunstneren Maria Manuela Rodrigues skal jobbe med Norsk Trikotasjemuseum i Salhus. Med utgangspunkt i fortellinger fra dem som har arbeidet ved anlegget skal hun gjøre et prosjekt rundt Salhus' mest kjente produkt, Krone Maco-undertøy. Tekstilkunstneren Rodrigues er kjent for sine mange gjenbrukskunstverk, og museet har oppfordret folk til å sende inn sine gamle eksemplarer av undertøyet.



KUNSTMUSEUM: Kistefos-museet er både industrimuseum og senter for samtidskunst med permanent skulpturpark. Blant skulpturene finner du disse av Olafur Eliasson (over) og Petroc Sesti (til høyre).

En barnåål for Kistefos-museet

Kistefos Træsliberi er et lite industrieventyr der det ligger ved Randselva på Jevnaker.

Bedriften ble etablert i 1890 av den visjonære forretningsmannen Anders Sveaas, og var i drift til 1955. Slippeapparatene var drevet av fossekraft overført med sinnrike drivremmer som gikk på kryss og tvers gjennom fabrikklokalene. Mesteparten av inventar og maskiner ble værende igjen etter nedleggelsen. Kistefos-museet ble åpnet i 1996, og er både et industrimuseum og et museum for samtidskunst med skulpturpark og nye utstillinger hver sommer.

Til Kistefos har «Fordums kraft»-prosjektet engasjert Hanne Tyrmi. Hun har jobbet med industri og kunst tidligere, i 1997 da hun var med på et symposium ved Høyanger aluminiumsfabrikk.

– Mitt prosjekt for Kistefos Træsliberi skal bli som et lite hvisk i et flott museum. Jeg håper jeg kan sette tankene i gang. At publikum midt oppe i dette veldrevne industrimuseet, som samtidig er en spennende arena for samtidskunst av internasjonal klasse, skal de få en opplevelse av noe lite og ubetydelig som like fullt har stor verdi.

Hanne Tyrmi snakker engasjert om sine små ubetydeligheter. For de er virkelig unnselige, de tingene hun gjør til gjenstand for sitt kunstneriske prosjekt under «Fordums kraft»-paraplyen.

– Du vet, skogene og vannkraften, fisken i havet og malmen i grunnen – alt dette er arvesølv et vårt. Jeg tar tak i sammenhengen mellom råvarer, kraft, teknologi og produkt, og ønsker å utvikle et verk med industrihistorien som bakteppe. Ut av dette ønsker jeg å lage noe lite og uhyre vakkert, en modell av noe som viser det store i det lille. Forhåpentligvis kan installasjonen gi betrakteren en følelse av det vare og poetiske kombinert

med det storslagne. Jeg er midt i prosessen nå, og jeg gleder meg til å se det ferdig.

– Jeg bruker barnålene som en metafor, som et symbol på råstoffet. Kan du tenke deg noe mer ubetydelig enn skogens utallige, små byggesteiner? For det er jo det de er når maurene drar dem med seg for å bygge maurtua. Jeg tenker jeg skal gjøre som maurene og bygge en tue av barnåler i sølv. Den skal jeg plassere mot en solvendt vegg til en av fabrikkbygningene på Kistefos. Tua skal omslutes av en glassboks som er gjennomhullet med forstørrelsesglass. Her kan folk stå og titte inn og studere arvesølvet.

Men det er altså først i neste omgang, hvis noen ønsker å satse videre på prosjektet. Nå gjør jeg først en skisse av objektet med naturlige barnåler. Men en av barnålene er allerede støpt i sølv, og dette skal stilles ut på Kistefos til våren, sier Hanne Tyrmi.



BYGGESTEINER: Hanne Tyrmi jobber med barnåler.

Opplev industrielle kulturminne i Odda

Tyssedal er eit markant døme på framveksten av den moderne industrinasjonen Norge. Sentralt står Tyssedal Kraftanlegg, i si tid det største i Europa, no restaurert tilbake til fordums prakt. Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum byr på heilt spesielle opplevingar; historiske vandringar, film, arrangement og konferansefasilitetar midt i dette landskapet.



ODDA
KOMMUNE

www.odd.no tlf: 53 65 40 00
www.nvim.no tlf: 53 65 00 50

Giganter i havet

Hva skjer med kulturminnene i olje- og gass

Olje og gass fra kontinentalsokkelen har gjort Norge til et av verdens rikeste land og til en viktig leverandør av avansert teknologi. Aldri har en industri hatt så stor innvirkning på det norske samfunn. Installasjonene på kontinentalsokkelen er de største og mest kompliserte industrielle kulturminner fra vår nære fortid. De kan imidlertid ikke fredes eller bevares på tradisjonelt vis. En gang skal disse gigantene i havet fjernes og hugges opp. For at ikke minnene om dette industri-

eventyret skal forsvinne, vil installasjonene bli dokumentert.

Kulturminneplan for norsk kontinentalsokkel

Norsk Oljemuseum lager nå en kulturminneplan for petroleumssektoren og dokumenterer de viktigste olje- og gassfeltene, slik at kommende generasjoner kan få del i denne viktige epoken i Norges historie. Kulturminneplanen er en helhetlig og planmessig oversikt over de

installasjonene som finnes på norsk kontinentalsokkel – og hvilke kulturhistoriske verdier de representerer. Den inneholder også retningslinjer for hvilke felt som bør dokumenteres for ettertiden. Kulturminneplanen beskriver dessuten utviklingen som har foregått på norsk sokkel, både når det gjelder forutsetningene som lå til grunn for at Norge kunne utvikle seg til en olje- og gassnasjon, myndighetenes rolle og den rivende teknologiske utviklingen. Kulturminneplanen utarbeides i samarbeid

ssindustrien?

med de store operatørselskapene og myndighetene.

Dokumentasjon av industrielle kulturminner

I samarbeid med Riksantikvaren har Norsk Oljemuseum utviklet en modell for dokumentasjon av store industrielle anlegg. I slike prosjekter har museet et nært samarbeid med Nasjonalbiblioteket og Statsarkivet i Stavanger. Dokumentasjonen

sikres for ettertiden og presenteres på et levende interaktivt nettsted som gir god oversikt over all tilgjengelig dokumentasjon, med mulighet til å dykke videre ned i det tilknyttede kildematerialet. På denne måten blir historien tatt vare på og gjort tilgjengelig for et allment publikum. Ekofiskområdet og Friggfeltet er allerede dokumentert av Norsk Oljemuseum.



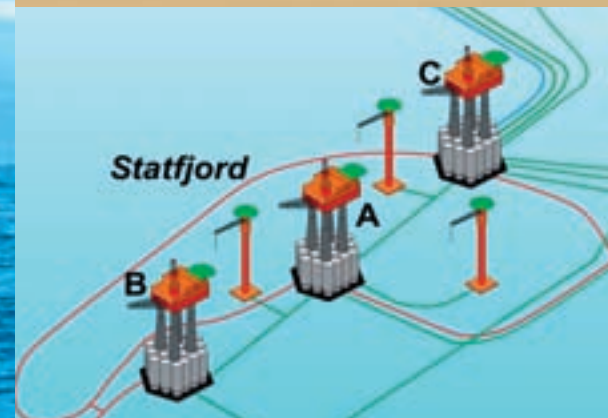
Kulturminne Ekofisk

Ekofisk innledet i 1971 oljeepoken i norsk historie, som det første feltet i produksjon. Over tretti stålplattformer har vært i drift i området. Ekofisktanken i betong skapte en ny trend i Nordsjøen med bruk av betong som byggemateriale. Femten av plattformene skal fjernes. Disse er dokumentert på nettstedet www.kulturminne-ekofisk.no.



Kulturminne Frigg

Friggfeltet var det første store gassfeltet på norsk sokkel og leverte i sin tid en tredel av all gass som ble brukt i Storbritannia. Grenselinjen mellom Norge og Storbritannia gikk på broen mellom to av plattformene. Hele Friggfeltet ble stengt ned i 2004 og blir nå fjernet. Se nettstedet www.kulturminne-frigg.no.



Kulturminne Statfjord

Statfjordfeltet har representert en bærebjelke for Norge som olje- og gassproduksjon i flere tiår. Mobil var operatør for dette feltet i utbyggingsfasen – og Statoil kunne bygge videre på denne erfaringen da de overtok som operatør i 1987. Norsk Oljemuseum har nylig startet dokumentasjon av dette viktige feltet. Prosjektet er planlagt ferdigstilt i 2011.

Verner verdensarven

En av UNESCOs sentrale oppgaver er å verne vår mest verdifulle arv: verdensarven

UNESCOs liste over verdens kultur- og naturarv inneholder over 800 kultur- og natursteder av fremragende universell verdi. Listen ble opprettet gjennom verdensarvkonvensjonen, som ble vedtatt i 1972. De fleste stedene på Verdensarvlisten er monumentale og sakrale, men man finner også eksempler på dagliglivets kulturminner: kulturlandskapet for ærfulgdriften på Vegaøyen, markedsplassen i Bremen, broen i Mostar, gamle bysentra i Havana og Timbuktu og tradisjonelle landsbyer, som Røros

bergstad og Safranbolu i Tyrkia.

UNESCOs verdensarvkonvensjon er en avtale som forplikter verdenssamfunnet til å ta vare på kultur- og naturarv for fremtidige generasjoner. Den er den eneste konvensjonen i verden som omfatter både kultur og natur, og som ser disse som grunnleggende forutsetninger for menneskers liv og utvikling. Verdensarvkonvensjonen er blant de mest populære internasjonale avtalene uansett tema – med rundt 190 av verdens vel 200 stater som parter. Dette forteller

oss at kulturminner er noe av det viktigste i menneskers liv.

Støtte til muséer, med sine uerstattelige samlinger av kulturgjenstander, er minst like viktig for UNESCO som vern av byggverk og konstruksjoner er. Et annet viktig felt er arbeid for å hindre at kulturgjenstander selges og eksporteres ulovlig. Etter Irak-krigens oppstart i 2003 har flere tusen kunstgjenstander blitt stjålet og solgt på illegale markeder. Mange av disse gjenstandene er blitt plyndret fra de unike

samlingene ved Iraks nasjonalmuseum, og fra arkeologiske felt.

Muntlige tradisjoner, historier, ritualer, kunnskap om verden og naturen og håndverkskunnskap, som videreføres fra generasjon til generasjon er også vesentlige elementer av verdens kulturer. Også denne arven, den immaterielle kulturarven, utsettes for trusler – fra globaliseringen, modernisering og mekanisering. Vern av immateriell kulturarv er en stadig viktigere oppgave for UNESCO og UNESCOs medlemsland.



Vegaøyen



Fakta

Dette er Forsvarsbygg:

- Forsvarsbygg er forsvarssektorens eiendomsselskap som bygger, drifter, utvikler og selger eiendom for Forsvaret.
- Forsvarsbygg er underlagt Forsvarsdepartementet, men er ikke en del av Forsvarets militære organisasjon.
- Forsvarsbygg er delt inn i seks forretningsområder: Forsvarsbygg Utvikling, Forsvarsbygg Utleie, Skifte Eiendom, Forsvarsbygg Futura, Nasjonale festningsverk og Forsvarsbygg Fellestjenester.
- Forsvarsbygg forvalter 4,5 millioner kvadratmeter bygningsareal, cirka 15 millioner kvadratmeter veier og plasser og et grunnareal på cirka 1,25 millioner dekar.



Vil gjøre historien levende

– Vår oppgave er å skape de beste lokalene og de mest spennende arenaer for både militære og sivile brukere. Det er her Forsvarets kultur møter det sivile samfunnet, sier administrerende direktør i Forsvarsbygg, Frode Sjørusen.

Som en av landets største eiendomsforvaltere er Forsvarsbygg også ansvarlig for landets festningsanlegg. Dette er militære kulturminner som spiller en viktig rolle i samfunnet, med over halvannen million besøkende årlig. Oppgaven med å videreutvikle anleggene som viktige arenaer for kultur og rekreasjon er utfordrende og spennende.

– Vi er opptatt av å skape attraktive kulturarenaer. Dessuten er det viktig å synliggjøre hvilke unike historiske minnesmerker vi er så privilegerte å forvalte, sier Sjørusen.

Vandringer populært

Brukerundersøkelser viser at organiserte vandringer med kultur- eller naturhistoriske temaer er favoritten hos publikum. Dette er blant de

områdene Forsvarsbygg vil satse på å videreutvikle i året som kommer.

– Vi lytter til publikum og ønsker å gjøre tilbudet enda mer attraktivt. Dette er et arbeid som allerede er igangsatt, forteller Sjørusen, som kan love nye vandringsruter ved alle landets festninger.

Sikkerhet i sentrum

Også vedlikehold og sikkerhet vil stå sentralt i kulturminneåret. I 2007 gjennomførte Forsvarsbygg en omfattende tilstandsundersøkelse som avdekket at behovet for tiltak er betydelig. Nå vil friske bevilgninger gjøre det mulig å starte det omfattende arbeidet.

– I første omgang er det sikkerhet som vil være vår hovedprioritering. Ingen skal risikere

å få en takstein i hodet under et besøk på festningene, fastslår Sjørusen.

Mangfoldig organisasjon

Om festningene er blant våre viktigste kulturminner, utgjør de allikevel en liten del av Forsvarsbyggs samlede eiendomsportefølje. Som Forsvarets eget eiendomsselskap forvalter konsernet enorme eiendomsmasser både i Norge og i utlandet. Organisasjonen har kompetanse på alt fra drift til utleie og bygg og eiendomsutvikling. Få miljøer kan tilby lignende spekter av mangfoldige utfordringer, mener Sjørusen.

– Vi er alltid på jakt etter de beste hodene. Her i Forsvarsbygg kan vi tilby unike utviklingsmuligheter i et enormt spennende miljø.

 **Nasjonale Festningsverk**
et forretningsområde i Forsvarsbygg

 **Forsvarsbygg**
www.forsvarsbygg.no



Fredet dagligliv

FREDES 1: Funkisurinalet fra 1937 er en enkel bygning med stor betydning innenfor et lite miljø. Det står i hjørnet av Stensparken i Oslo, like nedenfor Fagerborg kirke.

Et pissoar, en bilferge og et buskskur. Eller «kjærlighetskarusellen» og «ventegrabben»: Navnet skjemmer ingen når Riksantikvaren går nye veier med sine fredningsforslag i Kulturminneåret.

Kulturminneåret 2009 har «Dagliglivets kulturminner» som motto. Som landets ansvarlige myndighet for kulturminnevernet har Riksantikvaren tradisjon for å frede og ta vare på enkeltstående bygg og bygningsanlegg. Når oppmerksomheten nå rettes mot de dagligdage kulturminnene har Riksantikvaren valgt å se med nye øyne på mangfoldet i vår kulturarv.

Resultatet er en smørbrødsliste med fredningsforslag som inkluderer så ulike ting som Skuibakken i Bærum; Emmaus bedehus i Gyland utenfor Flekkefjord; en melkerampe i Selbu; og pissoaret som har fungert som homsenes sjekkested i Stensparken i Oslo. For noen år siden ble en landsomfattende verneplan for 100 av arkitekt Georg Fastings røde telefonkiosker lansert som ett av få fredningsobjekter fra hverdagslivet, men årets fredningsliste er en overraskende og offensiv satsing fra Riksantikvarens side.

Utfordrer kulturminnebegrepet

– Våre felles omgivelser har betydning for folks hverdag. Men det som alle kjenner til kan lett bli oversett. Dette er ting og objekter som har vært med på å forme vår hverdag. Men fordi de tilhører alle og ingen får disse objektene liten oppmerksomhet. Vi

passerer dem ofte, men vi ser dem sjelden ordentlig. Derfor ønsker Riksantikvaren å løfte frem objekter som er en naturlig del av hverdagslivet, sier Linda Veiby.

Hun forteller at arbeidet startet med idrett og kommunikasjon. Mange av de historiske veiminnene, som vantrauet for hestene, melkerampen og de gamle buskskurene er i ferd med å forsvinne. Og idretten har vært flinke til å ta vare på pokaler og medaljer, mens bygningene og stadionene som har vært ramme for rekorder, konkurranser og seire sjelden blir bevart.

For å skape blest om fredningene har Riksantikvaren forberedt en kalender der det blir føyd til ett nytt objekt hver måned. Prosjektleder Ingrid Djupedal har vært leder av fredningsgjennomgangen, mens rådgiver Linda Veiby har hatt ansvar for «Fredet dagligliv». Hun forklarer at en av hensiktene med fredningene er å problematisere kulturminnebegrepet både i forhold til tradisjonell vernepraksis og i forhold til de fellesskapsverdier som former samhandlingen mennesker imellom.

– Det er klart at dette er en kulturminnepolitisk liste, sier hun.

– Kulturminneforvaltningen skal sikre historiske kilder. Vi skal sørge for at vi har spor av historier som går på tvers av geografi og sektor, og som har hatt betydning for

utviklingen av samfunnet og den nasjonale hukommelse. Mangfoldsåret skal videreføres, og vi har lagt vekt på geografisk spredning og kulturminner med bred appell. Fellesskapets kulturminner, de objektene som brukes av mange, har hittil vært svakt representert på fredningslisten, sier hun.

De vonde historiene

Hun føyer til at Riksantikvaren ikke skal være sensurinstans for historien, men at de tvert imot ønsker å være historiefortellere og -fortolkere. Det betyr at også de vonde historiene bør fortelles.

At de har lyktes med denne strategien viser alle medieoppslagene som er kommet etter at det ble kjent at pissoaret i Stensparken i Oslo er foreslått fredet. En som har forståelse for denne politikken er kulturminnevernets øverste sjef, miljøvernminister Erik Solheim:

– Pissoaret i Stensparken er et kulturminne jeg har et spesielt forhold til. Jeg vokste opp like i nærheten, og det er noe de fleste mennesker vil synes er en rar ting å verne. På en side har det en særegen byggestil som gjør det spesielt, men så er det også en viktig del av norsk homsehistorie.

– Mitt minne om det er jo det motsatte: Som barn fikk vi veldig sterke advarsler om i det hele tatt å nærme oss, for der var det farlige menn og det foregikk stygge ting. Jeg skjønnte jo ikke noe, men det gjorde det jo til noe spesielt. Nå, noen tiår etter, er jo bildet et helt annet. Nå ser vi på det som foregikk der som en del av en skjult historie som bør løftes frem, sier Erik Solheim.



FREDES 2: Vigelandsparken, Oslo



FREDES 3: Kollektivtransporten binder Norge sammen. Leskuret på Bjørnevattn er en gjenbrukt malmskuffe fra gruvefirmaet as Sydvaranger.



FREDES 4: Lunde barneskole, Skien



FREDES 5: Byparken i Mosjøen



BERGSKRIVERGÅRDEN PÅ RØROS

Statsbygg verner om historien

Med 400 kulturminner på listen over eiendommer er Statsbygg blant de største kulturminneforvalterne i Norge. I Kulturminneåret 2009 vil Statsbygg åpne mange av disse flotte eiendommene for publikum.

Statsbygg forvalter mange av de viktigste kulturhistoriske eiendommene i Norge, og gjør en solid jobb både når det gjelder restaurering og rehabilitering av den norske kulturarven.

I løpet av Kulturminneåret 2009 vil Statsbygg gi publi-

kum over hele landet anledning til å bli bedre kjent med sine lokale kulturminner. Hver måned gjennom hele året vil det være åpen dag-arrangementer der publikum inviteres inn i statlige bygninger med en historie å fortelle. I tillegg til disse arrangementene vil det bli arrangert åpen dag med kulturminneløype på Kalvskinnet i Trondheim 8. februar.

Spørsmålet mange stiller seg er om en bygning må være «vakker» for å bli karakterisert som et kulturminne? Er Bergskrivergården på Røros (over) et mer verdig kulturminne enn Statens hus i Vadsø (se bilde under) bare fordi den i de fleste øyne er vakrere? Statsbygg mener at også de mer omstridte arkitektoniske uttrykkene har sin verdi, og at alle bygg har en historie å fortelle.

Statsbyggs hovedoppgaver er å drive by- og stedsutvikling, byggherrevirksomhet og å drifte og forvalte statens eiendommer. Statsbygg ønsker å være en foregangseter når det gjelder å forvalte og utvikle kulturhistoriske eiendommer for levende bruk, og har opparbeidet både erfaring og ekspertise på dette området.

For tiden gjør Statsbygg en omfattende innsats for å utarbeide landsverneplaner for ulike statlige sektorer. Landsverneplaner skal gi grunnlag for å vurdere om en eiendom eller et bygg skal fredes. Det legges stor vekt på å få frem både den materielle og den immaterielle historien. Landsverneplanarbeidet er en del av prosjektet Statens kulturhistoriske eiendommer, som omfatter alle statens eiendommer i sivil sektor.



ÅKER GÅRD



OSLO BISPEGÅRD



FROGNER HOVEDGÅRD



DØMMESMOEN



NYRUD POLITISTASJON



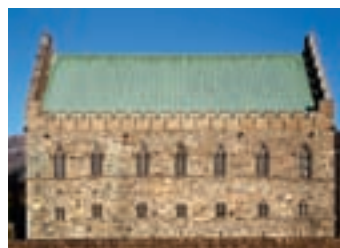
HARDANGER SORENSKRIVERGÅRD



VILLA STENERSEN



STATENS HUS I VADSØ



HÅKONSHALLEN

Velkommen til åpen dag i Statsbygg

Dette er noen av byggene som inngår i programmet for åpen dag. Det fullstendige programmet vil du finne på www.statsbygg.no. Nærmere dato og tidspunkt vil bli annonsert i lokalpressen.

- 30. januar:** Statens hus i Vadsø
- 8. februar:** Åpen dag med kulturminneløype på Kalvskinnet, Trondheim
- 19. februar:** Bergskrivergården, Røros
- 22. mars:** Håkonshallen og Rosenkrantzårnet, Bergen
- 21. april:** Arkeologisk museum, Stavanger
- 16. mai:** Gamlehaugen med parkanlegget, Bergen
- 31. mai:** Hardanger sorenskrivergård, Lofthus
- 7. juni:** Dømmesmoen utenfor Grimstad
- 19. juni:** Storskog grensekommisariat, Sør-Varanger
- 20. juni:** Nyrud politistasjon, Sør-Varanger
- 23. august:** Frogner hovedgård, Skien
- 20. september:** Villa Stenersen, Oslo Bispegård, Holocaustsenteret, Bredtvedt kompetansesenter, Rytterkorpset og andre bygg i Oslo
- 3. oktober:** Nordnorsk kunstmuseum, Tromsø
- 15. november:** Eidsvollbygningen, Eidsvoll Verk
- 13. desember:** Åker gård, Hamar

De frivilliges år

Kulturminneåret 2009 er først og fremst de frivilliges år. Landet rundt er tusenvis av entusiaster ryggraden i arbeidet med kulturminnevernet.

Historieinteressen er stigende, og kulturminnebegrepet er i sterk utvikling. Det rykker nærmere i tid, og hva som kan oppfattes som et kulturminne er i stadig endring. Denne utviklingen skyldes ikke minst at vanlige mennesker nedlegger hundretusenvis – for ikke å si millioner av ubetalte timer i arbeidet med å bevare kulturminner. Denne interessen opptar et stort spekter av mennesker som legger ned uvurderlig innsats på frivillig basis.

Ansvar for organiseringen av Kulturminneåret 2009 er plassert hos Norges kulturvernforbund, som er en sammenslutning av 19 medlemsorganisasjoner med over 190 000 medlemmer. Forbundet ble stiftet i 1994, og Kulturminneåret 2009 gir medlemmene en god mulighet til å vise sine kunnskaper og skape entusiasme. Det frivillige kulturvern har et aktivt forhold til kulturminner, og medlemmenes inn-

sats baserer seg i stor grad på at objekter og dokumentasjon skal brukes aktivt. Du vil finne mye stoff på internett, men det morsomste er selvfølgelig å delta selv.



ENTUSIASME: Kulturminner er så mangt og den beste opplevelsen får du når du kan delta selv. Fartøyvernet er ett av de største og mest aktive miljøene innenfor det frivillige kulturminnevernet. Southern Actor er hvalfangstmuseets hvalbåt.



FRIVILLIGHET: Mange kulturminner er avhengig av at veier og stier holdes åpne.

Vi skriver historie

■ Etter 150 års virksomhet i spennet mellom næring og samfunnsoppdrag, forvalter Statskog mange viktige norske kulturminner.

I år slutfører vi arbeidet med *Landsverneplan for Statskogs kulturhistoriske bygninger*. Samtidig gir vi ut Statskogs virksomhetshistorie, som blant annet forteller noen av historiene bak de over 200 bygningene som ligger spredt på statens grunn over hele landet.

Boka er ferdig til påske.

Trio Media



Skogvoktergården på Storjord, Saltdal.

www.statskog.no



Statskog

Rydd et kulturminne

Kunne du tenke deg å gjøre en innsats for et kulturminne?

I Kulturminneåret 2009 får du sjansen. For femte gang inviterer Norsk Kulturarv barn og ungdom til praktisk innsats for bevaring av kulturarven gjennom aksjonen «Rydd et kulturminne 2009».

Tidligere aksjoner har vært svært vellykkede. Til sammen har over 20 000 barn nedlagt over 100 000 arbeidstimer.

«Rydd et kulturminne» vil skape stort engasjement over hele landet. Barn og ungdom, skoleklasser og ulike lag og foreninger går sammen om å rydde, skilte og gjøre kulturminner tilgjengelige i sitt nærmiljø. Det kan være gamle vegfar eller hustufter

og gjengrodd innmark, bautaer, minnesmerker, et teknisk anlegg fra siste århundre eller en gravhaug fra bronsealderen.

Norsk Kulturarv er en ideell stiftelse som arbeider etter mottoet «Vern gjennom bruk». Stiftelsen mener at våre kulturarvverdier best blir bevart og formidlet gjennom aktivt vern.

Sparebankstiftelsen har gitt én million kroner til «Rydd et kulturminne 2009». Det gir hver deltakergruppe et stipend fra Norsk Kulturarv på kroner 3000. I tillegg velger organisasjonen ut ti prosjekt som utmerker seg med ekstra god gjennomføring. Disse vil få en ekstra premie og diplom. Norsk Kulturarvs direktør Grete Horntvedt opplyser at de ved nyttårsskiftet hadde fått 390 søknader som er rundt 30 prosent flere enn året før.





MOTORFOLKET: Det motorhistoriske miljøet samler mange entusiaster.

Motorhistorikernes «løpetid»

«En slik hadde vil!» høres ofte fra tilskuere når de får se en Tempo Lett moped fra 1968 eller en 1957 Ford Anglia.

Slike kjøretøy skaper gode følelser, og kjøretøyentusiastene elsker å vise frem sine rullende museer.

«Norgesløpet» er høydepunktet blant de over 110 løpene den motorhistoriske bevegelse arrangerer hvert år. Lørdag 27. juni er datoen for årets utgave. Det går fra Ålesund

til Geiranger og har plass til 150 kjøretøy. Den organiserte motorhistoriske bevegelse teller over 50 000 medlemmer i 132 klubber, så her vil det bli kamp om plassene, lover daglig leder Tom T. Græger i Landsforbundet av Motorhistoriske Kjøretøyklubber.

«Fra Norges vakreste by til Norges vakreste reisemål» er kvadet i det motorhistoriske stev som skal rulle gjennom Sunnmøre denne helgen. Selve løpet starter lørdag formiddag med show og oppstilling i Ålesund sentrum.

Motorhistorisk tyngdepunkt

Geiranger er naturlig stoppested for motorhistoriske entusiaster. Geiranger Skysslag

ble stiftet allerede i 1907, og arrangerte turer fra cruisebåtene med hest og kjerre. Etter hvert overtok bilen, og på 1930-tallet var det omkring 50 store, åpne syvsetere i den vesle bygda. Deltakerne i løpet innleses på det ærverdige Hotell Union med eget bilmuseum i kjelleren.

Disse organisasjonene er i dag medlem i Norges kulturvernforbund:

- Den norske historiske forening
- DIS-Norge (slektsgranskning)
- Forbundet Kysten
- Fortidsminneforeningen
- Landsforbundet av motorhistoriske kjøretøyklubber
- Landslaget for lokalhistorie
- Landslaget for lokalhistorie i skolen
- Landslaget for Lokal- og Privatarkiv
- Museumsbanerådet
- Norges husflidslag
- Norges metallsøkerforening
- Norsk Folkedraktforum
- Norsk Folkeminnelag
- Norsk Forening for Fartøyvern
- Norsk Fyrhistorisk Forening
- Norsk Jernbaneklubb
- Norsk Kulturarv
- Norsk Skipsfartshistorisk Selskap
- Rutebilhistorisk Forening

Johan Helberg er styreleder i Norges kulturvernforbund og Jan Solberg er generalsekretær.



«Kulturminna – ailt du sjer!»

En kaffekopp, en symaskin. En bygning og gammelt utstyr fra nedlagt industri. Spor etter mennesker før og nå. Verd å feire, verd å minnes og verd å ta vare på når dagliglivets kulturminner markeres.

Fra kyst og fjord gjennom jordbruksbygder til daler og fjell har menneskene gjennom tusener av år satt spor etter seg i landskapet i Sør-Trøndelag. Fylket kan skilte med et mangfold av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som gjenspeiler det varierte naturgrunnlaget. Hos fangstmannen på Frøya i gammel tid, via fiskerbonden på Hitra til breibygdas storgårder i Melhus, i bylivet i Trondheim og innlandets store utmarksområder, finner vi forskjellige møn-

stre for bosetting og næringsliv.

Den offisielle åpningen av Kulturminneåret 2009 finner sted i Trondheim 3. februar. Byens egen historie går over tusen år, og åpningsarrangementet vil foregå i Erkebispesgården, i jernbaneverkstedet på Marienborg og i ubåtbunken Dora på Nyhavna. Alle sentrale kulturminneområder som representerer hver sin historie: middelalder, teknologi og krigshistorie.

I forbindelse med åpningen av Kulturminneåret 2009, lanserer Sør-Trøndelag fylkeskommune en fylldig nettside om kulturminner og kulturminnearbeidet i fylket. Nettsiden vil fungere som en ressursbank hvor du vil finne oppdatert informasjon om arbeid og prosjekter som gjennomføres i Sør-Trøndelag i løpet av kulturminneåret.

Fylkeskommunens hovedprosjekt er kulturmiljøet på Refsnes i Rissa kommune. Her finnes kulturminner fra stein-

alder til dagens bosetting og bebyggelse. Stedet skal tilrettelegges for publikum, med skilte kulturminner på stier gjennom et allsidig kulturlandskap. Arbeidet vil gå som føljetong på nettsiden.

Vil du vite hva som skjer i Sør-Trøndelag i løpet av Kulturminneåret 2009?

Sjekk: www.kreativtrondelag.no/kulturminna

Åpen dag på Kalvskinnet i Trondheim, 8. februar

I samarbeid med Sør-Trøndelag Fylkeskommune og Statsbygg inviterer Trondheim Kommune på en kulturminneløype som går gjennom historiske bygninger i en bydel rik på historie. Mange av byggene er til vanlig ikke åpne for publikum. Så benytt sjansen!



TRONDHEIM
KOMMUNE

KREATIVE
TRØNDELAG



SØR-TRØNDELAG
FYLKESKOMMUNE

Norske kulturminner tilgjengelige for alle

Omkring 230 000 norske kulturminner er registrert i databasen Askeladden. Så langt har den vært forbeholdt forvaltningen. I Kulturminneåret 2009 blir innholdet tilgjengelig for alle.

I databasen Askeladden vil du finne informasjon om blant annet bygninger, arkeologiske kulturminner, tekniske og industrielle kulturminner, verdensarvsteder, kulturminner under vann og kirkesteder. Det er Riksantikvaren som står bak satsingen. Databasen, som blir tilgjengelig via Riksantikvarens hjemmesider, vil få form av et kart der kulturminnene er lagt inn. Via nettstedet kan alle interesserte klikke seg inn og se bilder og detaljert informasjon om kulturminnene i de enkelte områder.

– Målet er å gi alle interesserte mulighet til å fordype seg i norske kulturminner, forteller informasjonsmedarbeider Turid Årsheim, som er en av de ansvarlige for satsingen.

– Vårt håp er at sidene vil bli til nytte for skoler, historielag og alle andre som har interesse av å utforske kulturminnene i et område, fortsetter hun.

Egne kommentarer

På sidene vil alle brukere ha anledning til å legge inn egne kommentarer og notater. I

tillegg vil databasen inneholde kart, satellittbilder, fotografier og andre illustrasjoner, i tillegg til utførlig beskrivelse av det enkelte kulturminnet og forklaring av faguttrykk.

– Vi er opptatt av å gi alle tilgang til så mange opplysninger som mulig, og publiseringen av Askeladden vil være ett av Riksantikvarens hovedgrep i forbindelse med Kulturminneåret 2009, fortsetter Årsheim.

Personvernet er ivaretatt

Dagens database, som er passordbeskyttet, inneholder opplysninger som ikke uten videre kan gjøres offentlig tilgjengelig. Det gjelder for eksempel informasjon om private eierforhold, og ikke minst bilder av private interiører. Slike opplysninger vil være utilgjengelige i den offentlige versjonen av databasen.

– Å klargjøre informasjonen til offentliggjøring er en stor oppgave. Askeladden er et resultat av samkjøring av informasjon fra mange eldre registre, og alt må kvalitetssi-



I DATABASEN: Kvitholmen fyr er en av attraksjonene du finner i Riksantikvarens database.

kres før publisering, sier Årsheim.

Hvordan blir kulturminnene registrert?

– Registrering i basen er faktisk en del av fredningsprosessen, forteller Årsheim.

– Nye arkeologiske registreringer legges dessuten inn fortløpende. På den måten sikrer vi at basen er mest mulig oppdatert.

Kulturminne nettstedet Askeladden planlegges å være tilgjengelig innen september 2009.

Kulturminnedagen

«Vann og dagliglivets kulturminner» er tema for årets Kulturminnedag som arrangeres over hele landet søndag 13. september. Årets arrangementer skal vise hvordan vannet – som vi har i overflod i Norge – har påvirket det meste i våre liv. Det vil bli avholdt en skolekonkurranse, og det deles ut pris til beste lokale program. Arrangementet er en del av de europeiske kulturminnedagene som arrangeres over hele Europa.

NYE BATTERIER SVAR PÅ KLIMAUTFORDRINGEN

Elektriske batterier har vært en del av dagliglivet siden begynnelsen av 1800-tallet, da Alessandro Volta brukte sink- og kobberplater til å produsere strøm. I dag er batterier en viktig del av vår energiforsyning.

Siden 1993 har AS Batteriretur hatt ansvaret for at batterier i minst mulig grad påvirker miljøet negativt.

– Batteriindustrien tar samfunnsansvar gjennom tre hovedspor, forteller daglig leder Frode Hagen. For det første har industrien etablert et lukket kretsløp, der miljøskadelige batterier blir samlet inn og brukt i produksjonen av nye batterier. Både innsamling og produksjonsteknologien er tilpasset et mål om null utslipp.



– Både i forurensningsammenheng og i et ressursperspektiv er dette en god idé. Det er ikke til å unngå at enkelte moderne batterityper inneholder stoffer det er viktig å hindre utslipp av, sier Hagen. Batterier er kommet langt siden Voltas dager.

Ren energi

I tillegg har industrien faset ut bruken av miljøskadelige tungmetaller der det er mulig. Slik spares miljøet for store utslipp, og forbrukeren kan bruke batterier med god samvittighet.

Store ressurser er satt inn på å utvikle en ny generasjon batterier.

– Industrien har stilt seg bak et stort prosjekt, der enorme midler er investert for å skaffe verden økt tilgang på ren energi. I dag produseres det batterier med en ytelse som for bare få år siden ville vært utenkelig. I fremtiden vil slike batterier gjøre det mulig å tenke elektrisk der vi i dag er bundet til fossile brennstoff, fastslår Hagen.



NY BATTERITEKNOLOGI. Her er det et batteri brukt i en moderne hybridbil som skal resirkuleres

Roser myndighetene

Norge er i forkant av utviklingen, mener Hagen.

– Det er all grunn til å rose norske myndigheter for å være i forkant og gi

rammevilkår som gjør at innsamling for gjenvinning skjer på en rasjonell måte. Myndighetenes grep er et forbilde for Europa, sier daglig leder i AS Batteriretur og Rebatt AS.

AS BATTERIRETUR
Vi gjenvinner batterier



REBATT AS



INDUSTRIMINNELØYPE: Fløteranlegget ved Fetsund lenser inngår i prosjektet «Fordums kraft» som du kan finne mer informasjon om under www.kulturminneløypa.no.

Løyper for kulturelle opplevelser

Hva skal du gjøre i ferien? Er du åpen for noe utenom det vanlige? Vil du ha interessante opplevelser kan du gå inn på www.kulturminneløypa.no og finne mange spennende forslag å planlegge etter.

Digitale medier gir muligheter for nye formidlingsformer, og Kulturminneløypa er ett av satsingsområdene til Kulturminneåret 2009. Nettstedet skal presentere løyper som veileder deg gjennom ulike kulturminner. Løypene kan brukes som ruter du kan legge opp ferien etter, men de kan også være lokale, for eksempel en som presenterer kulturminner i din kommune. Og, hvis ingen andre har laget akkurat den løypa du er interessert i kan du kanskje gjøre det selv?

Mange som hører om kulturminneløyper første gang vil sikkert tenke på kulturstier, som er et kjent begrep. Forskjellen er at kulturstiene er en fysisk og lokal ting, mens de digitale kulturminneløypene kan føre deg landet rundt.

– Løyper kan tegnes både på kartet og i hodet, sier Dagny Stuedahl, nasjonal ko-

ordinator for Kulturminneløypa. – Historikere har alltid brukt kart for vise historisk utvikling og vandring. Men Kulturminneløypa er ikke bare for ekspertene. Alle som ønsker å bidra er velkommen. Vi regner med at privatpersoner og frivillige organisasjoner vil legge inn lokale og nasjonale løyper. Hvis du har et område eller et tema du kan noe om eller er interessert i, er dette en utmerket måte å dele din kunnskap og kompetanse med andre, sier hun.

Imponerende engasjement

Da vi møtte Dagny Stuedahl var hun midt inne i den avgjørende utviklingen av nettstedets visuelle og tekniske presentasjon. Det har vært viktig å lage en brukervennlig løsning som gjør nettstedet lett å bruke.

– Kultur-Norge er fullt av ildsjeler! Det er et trykk der ute som er veldig impone-

rende. Jeg er opptatt av å få den kunnskapen alle disse menneskene sitter på ut til et bredt publikum. Vi regner med at dette vil utvikle seg med sin egen dynamikk der både det frivillige og profesjonelle kulturvernmiljøet legger ut løyper. Det er et stort potensial i det frivillige Norge, og jeg er sikker på at det vil bli skapt unik formidling med Kulturminneløypa, sier hun.

Stor interesse

Dagny Stuedahl er glad for den brede deltagelsen og mangfoldet nettstedet ser ut til å få. Selv om langt fra alle kan få økonomisk støtte, er det kommet inn 150 søknader om midler. Starten er sikret ved at det er bevilget penger til over 30 pilotprosjekter. Ett mål utover våren er å få til løyper over håndverks- og husflidstradisjoner, pluss temaer knyttet til kystkultur og industriminne-



FINE FRUER: Samferdsel er en vesentlig del i samfunnets oppfatning av kulturminner. Vegvesenet vil legge ut flere kulturminneløyper. Disse damene vandret i solskinet langs Ekebergveien i Oslo. Om ikke lenge kommer de til punktet der Edvard Munch malte «Skriket».



UT PÅ KULTURTUR: Kulturminneløyper kan du oppleve både digitalt og i virkeligheten, men er kanskje best i virkeligheten.

Pilotprosjektene skal være starten på et innholdsrikt nettsted som forhåpentligvis får sin egen dynamikk.

En viktig del av Kulturminneløypa er å koordinere fylkeskommunene og kommunenes aktiviteter med de frivillige organisasjonene. Det hun er mest spent på med prosjektet er å se hvordan digitale medier stimulerer til nye typer formidling landet rundt.

Dagny Stuedahl sier de vil starte med å

åpne alle sluser: Ingen som vil legge ut en kulturminneløype skal nektes adgang. Selv om prosjektets økonomiske rammer er begrenset ser hun at opplæring er viktig, og de vil utvikle en webbasert veiledning som beskriver hvordan man kan lage en løype.

Barn og ungdom

Kulturminneløypas nasjonale koordinator er opptatt av å få med barn og ungdom i arbeidet med Kulturminneløypa:

– Gjennomsnittsalderen i de frivillige organisasjonene er jo høy, men når barn og ungdom får anledning til å bli kjent med kulturminnearbeid skal det ikke mye til for å tenne interessen. Og det finnes jo eksempler på kulturminneprosjekter som retter seg mot barn og ungdom, slik som Norsk Kulturarvs «Rydd et kulturminne» og Riksantikvarens prosjekt «Minnefinnerne». Vi forsøker å finne måter å engasjere ungdom gjennom deres digitale kompetanse.

Hvis vi kobler ungdom med digital kyndighet med de frivillige som har noe å fortelle kan vi slå to fluer i et smekk, sier Dagny Stuedahl.

Hun er også opptatt av at kulturminneløypene kan få betydning for turistnæringen og tjenester som Visit Norway. Statens vegvesen har også foreslått flere løyper. Så Dagny Stuedahl er klar til å brette opp ermene og hjelpe til når flommen av bidrag velter inn over www.kulturminneløypa.no.



Stiftelsen UNI

Stiftelsen UNI
Bogstadveien 30, 0355 OSLO

Telefon: 23 36 60 60
www.stiftelsen-uni.no

Støtter kulturvern

Bare i 2008 har Stiftelsen UNI delt ut nærmere 20 millioner kroner til ulike kulturvernprosjekter, samt institusjoner og personer som bidrar i dette arbeidet. Målet er å bidra til et tryggere samfunn.

Stiftelsen UNI har som formål «å fremme allmenntilgjengelig virksomhet innen skade- og miljøvern, for derved å bidra til en trygg utvikling i det norske samfunn».

Vern av kulturminner

Grunnkapitalen ble i 1994 satt til 100 millioner kroner, og avkastningen har i stadig økende grad gått til vern og rehabilitering av bevaringsverdige bygninger. Stiftelsen engasjerer seg i prosjekter over hele landet, og den tildeler midler i ulike størrelsesordener. Over 15 millioner kroner ble innvilget til vern av bygninger i 2008.

Museer og fredede bygninger

Sentralt i dette arbeidet står samarbeidet med landets museer for å verne deres samlinger. Stiklestad Nasjonale Kultursenter var blant museene som ble innvilget støtte i 2008. Senteret mottok 100 000 kroner for å sikre verneverdige bygninger på museumsområdet. Stiftelsen UNI samarbeider også med Riksantikvaren for å sikre fredede bygninger utenfor museene. For eksempel ble det i 2008 innvilget over 2,3 millioner kroner til sikring av Kongsberg kirke, Norges største og best bevarte barokkirke.

Fartøyvern

Det er imidlertid ikke bare bygninger Stiftelsen UNI hjelper til med å verne. Også fartøyer prioriteres, og bare i 2008 ble det innvilget over fire millioner kroner til dette formålet. Stiftelsen SS Statsraad Lehmkuhl mottok 490 000 kroner av disse pengene. Beløpet var øremerket livbåter til seilskipet som har status som nasjonalt flaggskip, og som er Norges største og eldste skværriggede seilskip. Også arbeidet med vern av fartøy skjer i samarbeid med Riksantikvaren.

Søknad om støtte

Stiftelsen UNI imøteser søknader som faller innenfor Stiftelsens formålsparagraf.

Fortiden – en nøkkel til fremtiden

NIKU, Norsk institutt for kulturminneforskning, er et ledende, uavhengig kunnskapsmiljø for bevaring, verdiskaping og opplevelser i tilknytning til kulturminner.

Ved utgravninger i middelalderbyene kommer NIKUs arkeologer i nær kontakt med dagliglivets kulturminner: Fantasien kan løpe når vi finner en nøkkel som har tilhørt et skrin, brukt en gang i kong Sverres tid. Hva var inne i skrinet? Hvorfor ble nøkkelen kastet, eller ble den mistet?

Det er like interessant å finne en kam med dekor, kastet for 800 år siden fordi for mange tenner var brukket. En brukt sko med hull i sålen har også en historie å fortelle. I søppelfyllingen bakerst i bygården finner vi frø av bringebær og blåbær sammen med korn og knokler av husdyr og fisk. Pollenkornene røper at ølet var smaksatt med pors. Her havnet måltidsrestene, og her var også avtreddet, i alle fall for tjenestefolket.

Arkeologiske utgravninger er ett av NIKUs mange arbeidsområder der vi kommer tett inn på hverdagslivet. Beveger vi oss nærmere vår egen tid, er det spennende når veggene i et hus kan fortelle om husets historie. NIKUs konservatorer avdekker veggmalingen lag for lag, vi kan følge med i mote-svingninger, og se at nye brukere har flyttet inn, med nye krav til sine nærmeste omgivelser.

NIKU jobber med kulturminner hver dag, hvert år. Kulturminneåret 2009 står sentralt i NIKUs virksomhet.



Mange arbeidsområder

Arkeologiske utgravninger er ett av NIKUs mange arbeidsområder der vi kommer tett inn på hverdagslivet.



Arealplanlegging og kulturminner

NIKU har lang erfaring med å bistå i utarbeidingen av kulturminnedelen i kommunale planer. Tjenestene strekker seg fra kulturminne-registreringer og konserveringsutredninger til implementering av planleggingsverktøy for prioriterte kulturmiljøer.



Farger og dekor i gamle hus

NIKU har omfattende kunnskap om overflatebehandling, farger og dekor i gamle hus. Vi leverer et bredt spekter av tjenester til entreprenører, eiere og forvaltere av alle typer bygninger.



Kunsten å bevare

NIKU er et ledende konservatormiljø for uavhengig tilstandsvurdering, behandling og avansert skadeutbedring av verdifull billedkunst.



Eldre bygninger i reguleringsplaner og byggesaker

NIKU kombinerer en omfattende erfaring fra offentlig planarbeid med bygnings- og kulturminnekompetanse. Et økende antall kommuner og tiltakshavere velger å benytte denne ressursen i forbindelse med reguleringsplaner og byggesaker som berører verdifulle eldre bygninger og bygningsmiljøer.



Å leve med historien

Eiere av bevaringsverdige eiendommer kan søke bistand hos NIKU for å finne en kombinasjon av kunnskap om bygningers kulturhistoriske verdier og omfattende kunnskap om forvaltning, drift, vedlikehold og næringsutvikling. NIKU har også lang erfaring med å bistå med sikker og kostnadseffektiv datering av bygninger.

NIKU LEVERER tjenester og bruksorientert forskning på en rekke områder innenfor kulturminnesektoren. Eksempler finner du på denne siden. Oppdragsgivere er privatpersoner, offentlige og private institusjoner og firmaer, museer, kommuner, fylkeskommuner, Riksantikvaren og Miljøverndepartementet. Basis for virksomheten er spesialisert forskning og

høy faglig innsikt hos våre medarbeidere.

NIKU er en stiftelse opprettet av Miljøverndepartementet i 1994. Vi får grunnbevilgninger fra departementet og fra Norges Forskningsråd. Vi har Norges største konserveringsatelier for malte kulturhistoriske gjenstander ved hovedkontoret i Oslo. Vi har distriktskontorer i Bergen, Tromsø, Trondheim og Tønsberg.

Ellers finner du våre medarbeidere på oppdrag og feltarbeid over hele landet.

Vil du vite mer om NIKU og hva vi kan gjøre for deg? Ta kontakt på telefon 23 35 50 00 eller på e-post kundeservice@niku.no eller direkte til en av våre medarbeidere. Du finner oss på www.niku.no.

NIKU
Norsk institutt for kulturminneforskning

Vi holder kulturarven levende

En verdifull ressurs i lokalmiljøet

– Det er viktig at kulturminner er i bruk. De representerer store materielle verdier samfunnet ikke kan la ligge brakk, og Verdiskapingsprogrammet er en offensiv måte å tenke kulturminnevern på, sier seksjonssjef Jostein Løvdal hos Riksantikvaren.

Der virksomheter må legges ned, er det i mange tilfeller mulig å gi bygninger og områder en ny bruk. Det finnes flere eksempler på at kulturminner blir vitale faktorer i en bærekraftig videreutvikling av de samfunnene de er en del av.

Samfunnsutvikling

– Verdiskapingsprogrammet søker å kombinere bevaring med bruk ved å la kulturminnene bli en del av samfunnets utvikling. I løpet av de få årene vi har holdt på med dette har vi sett at det har ført mye positivt med seg, både for kulturminnene og for lokalsamfunnene. Også næringslivet kan dra nytte av de mulighetene ny bruk av kulturminner åpner for, sier han.

Verdiskapingsprogrammet startet i 2006 etter initiativ fra Miljøverndepartementet. Det er Riksantikvaren som har ansvaret for gjennomføringen av programmet. I alt er det valgt ut elleve prosjekter, der kulturarven skal integreres i ulike sammenhenger. Det er viktig å finne frem til gode samarbeidsmodeller og metoder.

Nå begynner virkningene av disse satsingene å vise seg. I Kulturminneåret 2009 vil flere av prosjektene ha aktiviteter som viser hvordan dette samspillet kan fungere og hvilke resultater det kan gi. Jostein Løvdahl påpeker at det er viktig at prosjektene har overføringsverdi til annet utviklingsarbeid. For å få større utbytte av programmet er det satt i gang følgeevaluering, og et utstrakt nettverksarbeid.



AKTIVT BÅTMILJØ: Båtene som inngår i Porto Franco skal etter hvert flyttes til en permanent havn i Kristiansand.

Pilotprosjektene i Verdiskapingsprogrammet

- Den verdifulle kystkulturen i Nordland
- Hammerdalen i Larvik, Vestfold
- Hamningberg i Finnmark
- Norsk tradisjonsfisk
- Nærøfjorden verdensarvpark, Sogn og Fjordane
- Odda i Hordaland
- Perler i Nordsjøløypa, Hordaland
- Pilegrimsleden
- Porto Franco (se egen omtale)
- Strekingen Bud – Kristiansund i Møre og Romsdal
- Valdres og Nord-Gudbrandsdalen i Oppland

Frihavnen

Kystkulturen får stadig mer oppmerksomhet, og fartøyvern nyter stor popularitet.

I Kristiansand er en flåte av godt bevarte kulturhistoriske fartøyer kjernen i det som skal bli byens kulturelle frihavn: Porto Franco.

Prosjektets ambisjon er at fartøyene skal være noe mer enn «pittoreske kulisser». De skal samles fysisk i en museumshavn som vil tjene som en felles arena for ulike opplevelser. Her skal man formidle landdelens maritime kulturarv gjennom ulike aktiviteter som spenner fra praktisk seilas og kulturhistoriske tematokt, til digital for-

midling og kunstneriske opptrinn. Målet er å vise i praksis hvordan bærekraftig bruk av kulturminner og kulturmiljø også kan fremme næringsutviklingen i området.

Vi er glade for å være en del av Verdiskapingsprogrammet, sier Gunnar Eikli, ansvarlig for Porto Franco-prosjektet i Vest-Agder fylkeskommune.

– Dette gir oss muligheten til å jobbe aktivt for å få kulturminnene til å bli en drivkraft i lokalsamfunnet. Det å ha et nettverk av andre prosjekter som arbeider med den samme målsettingen, er også svært inspirerende for oss. Mange har drevet økonomisk verdiskaping i forbindelse med kulturminner, men programmet skjerper også bevisstheten rundt miljømessige, sosiale og kulturelle aspekter, sier Eikli.



I regi av:
KYSTVERKMUSEA

Vårt skip er lastet med fortellinger om kyst-Norge

Kulturhistorisk tokt med arrangement fra Fredrikstad til Hammerfest med «Gamle Oksøy», 12. mai–19. juni 2009. For mer informasjon, se www.kystverket.no

ABM
-utvikling
Statens senter for arkiv, bibliotek og museum





Statens vegvesen

Vegens kulturverdier

Siden tidenes morgen har samferdsel på land og til sjøs utviklet samfunn og brakt kulturer sammen. Det er det verdt å ta vare på.

Statens vegvesen har et ansvar for kulturminner og kulturmiljøer. Det innebærer at etaten skal unngå inngrep i verdifulle kulturminner og kulturmiljøer i forbindelse med bygging av nye samferdselsanlegg, og utbedringstiltak på eksisterende anlegg skal ivareta de verdier som finnes.

I 1997 startet Statens vegvesen arbeidet med en Nasjonal verneplan for veier, bruer og vegrelaterte kulturminner, som var ferdig i 2002. Verneplanen omfatter 270 veier, bruer og bygninger i tillegg til 140 maskiner. Av disse eier Statens vegvesen cirka 140 objekter, som alle

Rv. 569 Dalseid-Eidsland

blir fredet etter kulturminneloven. Hvert år settes det av midler til vedlikehold og istandsetting av fredete objekter og andre verneverdige veier, bruer og bygninger.



Gamle Svinesund bru

Foto: Håkon Auriten

Vi skaper morgendagens kulturminner

Dagens veier, bruer og bygninger utgjør morgendagens kulturminner og er en del av kulturarven vår.

Svinesundsbrua har stått som hovedporten inn i landet fra Europa siden den stod ferdig i 1946. Nå har den nye brua tatt over hovedtrafikken, mens den gamle brua ble vernet som kulturminne i 2005. De siste tre årene har brua vært gjennom en restaureringsprosess og ble høytidelig gjenåpnet høsten 2008.

Alle bygninger som Statens vegvesen eier i verneplanen ble fredet i 2007. I 2008 ble bruene fredet. I Kulturminneåret 2009 er det veier og annet vegutstyr som blir fredet.

To tredjedeler av de fredete objektene er i drift. Av hensyn til trafiksikkerhet og fremkommelighet kan objektene utvikles, uten at det går på bekostning av vernet. Fredningen innebærer derfor en styrt utvikling.

Norsk vegmuseum

Som et ledd i kommunikasjonen med samfunnet, åpnet Norsk vegmuseum i 1992. I tillegg til faste og temporære utstillinger, driver museet dokumentasjon, forskning og formidling av Statens vegvesens historie og norsk veghistorie for øvrig.

I Fjellsprengningsmuseet kan du bli med på vandring i tunnel og se og høre glimt fra den autentiske og dramatiske fjellsprengningshistorien. På Vegmuseet er det også et friluftsmuseum, der du kan rusle langs flere veier og finne blant annet en gammel skystasjon, arbeidsbrakker, maskiner og vegmerker som vitner om historisk reiseliv, arbeidsliv og vegmiljø.



Norsk vegmuseum på Lillehammer

Statens vegvesen har ansvaret for planlegging, bygging, drift og vedlikehold av riks- og fylkesveier og tilhørende ferjetilbud. Vi har også ansvar for tilsyn med trafikanter og kjøretøy. Trafiksikkerhet og miljø er viktige satsningsområder i vårt arbeid. Organisasjonen består av Vegdirektoratet og fem regioner.